

ברוך ממגנצה והנער חנא בן אליקום

טשרניחובסקי היה אדיש בנפשו ל- יופי זה.

רבים וגדולים תארו את חיי יש- ראל בגולה. נספיק, באם נקרא שמות מזהירים אחדים: מנדלי, שלום עלי- כם, ביאליק, גם טשרניחובסקי תיאר את חיי אומתנו בגלותה. אבל מה שונה היא גישתו של טשרניחובסקי מגישתם של הנ"ל. השוה את כתבי מנדלי ושלום עליכם לאידייליות של טשרניחובסקי ותעמדו על ההבדל. השוה את הילדים של שלשת אלה, השוה את הירשלי של מנדלי, את יוסי בן פסי החזן של שלום-עליכם ואת חנא בן אליקום השוחט של טשרני- חובסקי ותבינו את ההבדל. הרשלי ויוסי בן פסי הם ילדי העיירה ופ- חדו של כלב השקץ רובץ עליהם כ- חלום-בלה ת. חנא בן אליקום גדל בכפר אשר בלב העיירה והוא מעין להרים אגרוף לא רק מול גוי קטן, אלא מול איבאן הגוי המבוגר בכ- בודו ובעצמנו. הרשלי ויוסי בן פסי סיפקו "קדושים", חנא בן אליקום סיפק גיבורים. והוא אחיהם הרוחני של אנשי גילי, תל-חי ואביהם הר- חני של הביטוי מקן לוצק ופלוגת ראש-פינה ושל הבית-רי מהשבט האפגני מקן בית-ר שבירושלים...

לנו שני טיפוסים של "כלי קודש". אבל הרב רבי ליפא של ביאליק כפוף תחת סבל עול תרי"ג המצוות ויום הששי הקצר אינו מספיק לו ב- כדי לצאת ידי חובתו וסופו של הרב התמים והיקר שהא נכשל. לעומת זאת, אליקום השוחט של טשרניחוב- סקי מוצא לו פנאי לעיון בעתון ו- הוא חי באוירה של יום קיץ שטף שמש ארוך. אליקום מספיק לקיים את כל חובותיו של אדם למקום. ההבדל בין ביאליק וטשרניחובסקי בולט בגישה היהדית. אבל בגישה הלא יהודית, הם מתקרבים אחד ל- שני. הגוי של ביאליק דומה לגוי של טשרניחובסקי והוא הדין כלפי "הישובניקים" שלהם. אבל בתיאורי הטבע, שוב בולטים הניגודים. אצל ביאליק יום חורף צפוני, אצל טשר- ניחובסקי יום קיץ בערבה הסמוכה לים השחור. וטשרניחובסקי אינו ש- כח להזכיר לקורא שבערבה זו היתה פעם מלכות הכנזרים...

ג ושוב ביאליק וטשרניחובסקי. ה- הווי הגלתי יודע לא רק ברית מילה וחתונות. הוא יודע גם פוגרומים. העולם הגוי מתפרץ לעירה, לכפר, לעיר היהודיים בחרבו ובקשתו... והדברים ידועים יותר מדי ידועים. בזמן אחד הופיעו "ברוך ממגנצה" ו"משא נמירוב" (השם הזה, שניתן מטעמי צנזורה, הולם יותר מהשם "בעיר ההריגה"). "מגנצה" ו"נמי- רוב" מסעי הצלב וגזירת ת"ח...

הפואמה של טשרניחובסקי נכתבה זמן קצר לפני פוגרום קישנוב. המי- שא של ביאליק נכתב מיד אחר ה- פוגרום הזה. תחת הרושם שלו ב- "בעיר ההריגה" מתגלה ביאליק כ- מוכיח עמו. כמוהו כאביו הרוחני הקדמון הגדול ירמיהו הנביא. ב"ברוך ממגנצה" מתגלה טשרניחובסקי כנ- ביא בישראל, כאחד מנביאי האמת שלנו. כאמור, הפואמה "ברוך ממגנ- צה" נכתבה חדשים אחדים לפני פוגרום קישנוב. אבל הנביא אשר בנפש המשורר, כבר אומר לו על תקפת פוגרומים, הממששת ובאה. יליד אוקריינה, יכול היה טשרניחוב- סקי לשיר שירו של ברוך ממגנצה. אבל הנביא, אשר בנפש המשורר, אומר לו שאת מרכז שנאת ישראל יש להפש לא על גדות הדניפר, אלא על גדות הריין. הוזח הקדמוני של שנאת ישראל גדל לא בנמירוב, טל- צין, אומאן, בלטה, קישנוב, פרוס- קורוב — הערים האוקראיניות, אלא בנורמייזה, שפיר, קלו, נירנברג ה- גרמניות. האויב, הימלק בהא הידי- עה של ישראל בגלות איריפה אינו האוקרייני השיכור ואפילו לא ה- תנים הקטנים הלטים, הליטאים, ה- רומינים. הצמלק הוא העם האשפזי. מכאן איז זה מקרה שברוך של טשרניחובסקי אינו איש נמירוב, אלא איש מייאה.

בשלוש אראות נכרו רוב שנות חייו של טשרניחובסקי באוקראינה, באשכנז ולהבדיל בארץ-ישראל. טשכניחובסקי הכיר יפה יפה את עם "נמירוב" ועם "מגנצה" כאחד.

היתה לו ההודמנות להכיר את גר- מניה השניה, את "גרמניה הטובה" עלי הוא שר באחדים מטיבי שיריו: ב"לנכן" ב"נוה מדילסברג". אבל גרמניה "השניה", "הטובה" לא הש- כיחה מן המשורר. הד-העין את גר- מניה הראשונה, אשר מאז מסע ה- צלב הראשון, זה שמינה מאות וחד מישים שנה, היא רובצת כסיוט על ישראל. פרשת "דילסברג" לא הש- כיחה מן המשורר את פרשת "מגנ- צה". המשורר ראה את האידייליה ש- בחיי הגלות, ואפילו ב"ברוך ממגנצה" תיאר אידייליה זו. אבל כל אידי- ליה בגלות — הסיוט שבהגינה הוא היילריזמוס. סיוט אחר אין המשורר שלנו רואה. זאת היא בעצם המס- קוה, אשר הקורא מסיק מ"ברוך מ- מגנצה" שוכתבה למשל מדור שנים לפני גזירת היטלר ישו"ז. לעת השכן בגלות, אין מקלט פרי ליהמה. כך סיבר טשרניחובסקי. ביאליק סובר אחרת. "בעיר ההרי- גה" היא חיכה גבוהית בנוסח יר- מיה. ביאליק מוסיף להוזה. זו עלילה להציל את הנפש בישראל. אולם משייחיהוהי אינו מאמין בהנהגה רבכל וירל שכן בחיאי הגלות. אין מקלט בגלות. האידייליה מחרייית רשייחה. לטח השוכן בחיד הגלות ישויו שתי ברירות: או "הדושה" או "הריגה". רשייכל מושריחובסקי — המיחה השניה היא היחה. מדי-פסח בלייח חזר טשרניחובסקי לבסית ה- נפמה. מאז "ברוך ממגנצה" עד ש- ריו המוקדשים לגזירת תרפ"ט.

א תרבותנו הלאומית היא כפולה. אין היא מקשה אחת. "עברית" ו"יהודית". אחד לשני מקבילים: ספר "מלכים" וספר "דברי הימים", שני- הם דנים באותו הנושא. — בתקור פח בית ראשון וחורבנו. — אבל הגישה היא בכל אחד אחרת. הספר הראשון מדגיש את היסוד המדיני, החילוני והספר השני מדגיש את היסוד של הכהונה, כתר מלכות ב- ספר אחד וכתר כהונה בספר השני. בגלות גבר היסוד "היהודאי" על היסוד "העברי".

וכפילות תרבותנו בולטת גם ב- תורו שב"ע"פ בתלמוד. ביאליק חדר יפה יפה להבדלים הנפשיים היסודיים שבין "הלכה" לבין "אגדה". כמובן, ביאליק משורר "המתמיד" העדיף את יסוד "ההלכה" על יסוד "האגדה". אחד העם העדיף מכל את "כרם דיבנה" ולא העלה על דעתו את המערה שבמירון... השניות הזו ברוח ישראל הובל- טה עוד יותר בספרות העברית. הח- דשה-מנדלי, אחד העם, ביאליק, י.ז. ברנר, אורי צבי מערה מזה, ו"ל"ג, ברהיציבסקי, ש"י איש הור- וויץ, טשרניחובסקי, ז'בוטינסקי מ- עכ"פ מזה. ההבדל הוא לא רק בתוכן, בנושא, אלא בלשון. בגישה ההבדל הזה בין שני חלקי התרבות התבלט בספרות העברית בניגודים בין שני גדולי הפובליציסטים של התקופה: אחד העם ומיכה יוסף ברהיציבסקי ועוד יותר בניגודים בין שני גדולי המשוררים ביאליק וטשרניחובסקי. הנגודים האלה טרם הגיעו לידי הת- נגשות חריפה. פרט למקרה אחד העם ומי"ב. אנו תקוה, שעם הפריחה ה- כותנית העתידה, לבוא פארץ, תמצא הסינטזה שבין שני הכיוונים. הרו- חנים האלה, אין רוח ישראל יכולה לוותר על שניהם כאחד. מופרחה ל- הווצר-הסינטזה בין "בראשית" ל- "ויקרא", בין "מלכים" לבין "דברי הימים", בין "האגדה" ל"הלכה", או- מרים שלדור, הצברא" שנוולד בא- רץ, זר בהחלט מנדלי, שלום-עלי- כם, י.ל. פרץ, "המתמיד", אם נכון הוא הדב-הרי זה אסון רוחני רב. צעיק בישראל, שהיה לו המזל לה- חלף במולדת, אם זה לו מנדלי, חרי- נשקפת סכנה שישאר אדיש לגיטו ורשעה, ל"טרימבלאנקה".

ב איך זה דבר שבמקרה. שמנדלי, ביאליק, ברנר, אורי צבי נולדו ב- צפון, תחום המושב, למדו ב"חדר" ושפת האם שלהם היתה אדיש. טשרניחובסקי וז'בוטינסקי הם ילידי דרום, תחום המושב, ב"חדר" לא ביקרו ושפת ילדותם לא היתה אי- דיש. אך מיכה יוסף ברהיציבסקי, וש"י איש הורוויץ התגברו על חינו- כם העירתי, הם הצליחו לאנס את עצמם. טשרניחובסקי לא היה זקוק לכך. כמובן נפשי לא היה טשר- ניחובסקי מעולם בגלות. "העיירה" ואבזריה היתה זרה לו. בווראני היה יופי בארץ החיים של העיירה, אבל

גם טשרניחובסקי מתאר את ההייוי הגלותי, אבל הקורא מהגיש שאנו עומדים כאן על מפתן התפוררות הג- לות. התבוללות מעבר מזה וציניות מחבר מזה: אליקום האב, קורא ותיק של "הצפירה", נחזן כלו לקונטרסים לשקלים, ובנו, חנא הביריון לעתיד לבוא, אינו מוצא ענין בקונטרס, בשקלים, הוא מרים אגרופו כלפי איבאן...